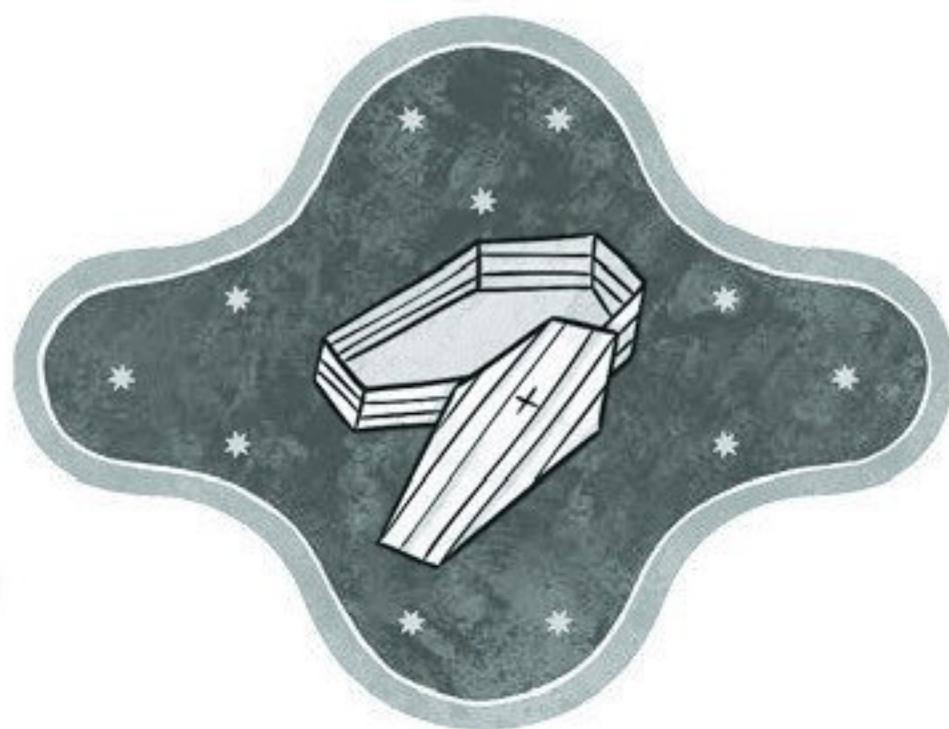

Частина
перша

ЖУРАВНІВСЬКИЙ ПІРАМІОН

Майова ніч дурманила голову запахом трави і цвітом божого зілля, що піною вкривало берег ріки. Від води йшов сирий холодний дух. Вона ще не мала в собі досить тепла, щоб віддавати його нічним пастухам, які пасли коней, годованих не до плуга, а до далеких доріг і битви. Хлопці оточили невелике вогнище, спинами відчувачи сталевий холод чорної глибини, огорнутої де-не-де порваним серпанком туману. Звідти дивилась на них невідомість завтрашнього дня. А дивитись на неї без страху міг лише повний місяць, що завис над горою Бокоцин. Він ясно освітлював небо, але земля і вода перебували під покровом тіні. Пастухи мали з собою списи на випадок оборони та вогонь. І хрестики на грудях. Найстаршому серед них було вісімнадцять літ.

Саме стільки було й паничу Матвію, чи на польський лад — Матеушу, синові господаря оцих слуг, власне, навіть пахолків, не готових ще до того, щоб супроводити на війну порядного шляхтича. Минув щойно тиждень від його заручин з панною Теклею Ліською, і хлопець лежав без сну на гарячій постелі вітцівського дому. Навіть вітер, що проникав через відчинене вікно, не міг остудити його думок. Про весілля ще не йшлося. Мав довчитись у Замоїській академії, звідки батько забрав його задля такої okazji, як заручини. Невдовзі мав повернутись до звичного способу життя. Панну Ліську, свою наречену, побачив лише на заручинах і розумів: дорослі поважні люди запросили його до своєї гри. Се йому не подобалось, але навіщо бунтувати проти них? Два шляхетські дома вирішили поєднатись задля миру, якого так мало на цій землі, а він, Матвій, надто мало знав життя, щоб опиратись долі. Слово «доля» для нього означало «мури», спершу батьківського гнізда, далі школи, де бавило час чимало таких, як він, хлопців зі шляхетських русько-польських родин. І звідти усі йшли лише двома дорогами: на службу чи до шлюбу.

До покою Матвія заглядав місяць. Вікно ж його вітця, Олександера Домницького, дідича доволі великого, але занедбаного маєтку, було щільно заслонене. Олександр сидів при грубій свічі й читав листи Сенеки до Луцілія, намагаючись перебороти в собі

якесь відчуття непевності. Сю книгу він купив, коли ще вчився у місті Падуї, в університеті. Брав її з собою завше в дорогу, возив на сейми і сеймики, а тепер вона зручно вместила на його письмовому столі. Серед журавнівської шляхти було декілька освічених мужів, що мали власні бібліотеки і часом збиралися разом для вченої бесіди, розмірковуючи не лише про долю вітчизни й політику, а й про речі непроминальні. Були надто старі, щоб воювати чи йти служити королю, й могли нарешті втішатися життям. Хоча ніхто не чувся повністю в безпеці.

Пан Домницький стратив на війні двох синів-лицарів, і в нього залишився один Матвій. Хто у ті часи не мав сина чи зятя, той ніц не вартував. А без мудрої, дбайливої пані-господині не вартував ще більше. Свою господиню дідич стратив ще сім років тому, і по її смерті відкрилася перед ним не лише порожнеча, а й доволі приємне, хай простить Господь, відчуття свободи. І хоч маєток занепадав, слуги розледачили й пащекували, не оженився вдруге. А вирішив ожени-ти сина-одинака, найшовши йому жону акурат таку, як його небіжка Ганна.

Добре відав, що чинить. І Сенека не став тому на заваді. Песій син, Сенека, от що пише: «Вік людини належить до тих речей, що поза нами: скільки проживу — се не від мене залежить, як проживу — від мене». Доки читаєш — з ним згоден, а визирнеш у світ —

занадто складний, щоб послуговуватись порадами навчителя Нерона. Латинські слова перекочувались як каміння в потоці, гуркотіли як грім, і Домницький насамкінець заплющив очі перед пільмою, що наближалася до нього, до всіх...

Маленьке містечко Журавно на задвірках Речі Посполитої не мало більшої оборони, як Ріка, до половини підперезане її сталевим поясом. І хлопці-пастухи, розбещені двірським життям, чий бійки, лицемірство, підлабузництво безперечно підлягали суворому осуду римського патриція Сенеки, зараз, на порожньому березі, при світлі вогнища, розпаленого й підтримуваного за допомогою плавника, мали на обличчях вираз, властивий дітям, які ще не відають, що то є правдивий гріх, але вже відчують, що знають надто мало про сей людський і нелюдський світ. Вони вслухалися в ледь чутний плескіт хвиль, шелест вербового листа, потріскування вибіленого Рікою дерева, і радше інстинктом, ніж чуттям зрозуміли, що хтось до них йде. Не скрадається, а саме йде. Вони не встигли вхопити списи, як почули знайомий посвист. Зарошеною травою, не шукаючи стежки, до них йшов у білій сорочці панич, товариш їхніх дитячих забав. Тепер се скінчилося. Тепер він був тим, хто заступить старого дідича, його син-одинак. У них усе було по-іншому. Не мали чого успадковувати: ні хати, ні худоби, в усьому залежали від дідича. Могли проміняти його на іншого,

якби дуже захотіли. Ото й усе. І коли Матвій до них наблизився, хлопці підвелися, правда, трохи лінькувато, бо були не в дворі, а на темному березі.

Панич скидався на сновиду. Навіть не розтулив уст, як звичайно, для християнського привіту. Сів коло вогню на розстелену верітку і заходився ламати на дрібні кусники струхлявілу гілку, кидати у багаття й дивитись, як вони горять. Залягла тривожна й незручна мовчанка. Ніби Матвій хотів щось спитати, але не відважувався, а хлопці не хотіли починати розмову першими. Були вишколені своїм старим дідичем, який побачив пів світу, і того йому вистачило. Не хотів видіти другої половини, хоч, може, вона й ліпша. Для хлопців, що сиділи зараз коло вогню, навіть така звичайна річ, як нічний випас коней, була пригодою, котра розганяла кров у жилах. Чулися б вільніше, якби не припхався панич. Мусили ще тепер і його пильнувати.

Нарешті той зітхнув і ліг на верітку, зануривши погляд у темне небо і місяць над собою. Івашко, старший серед пастухів, подумав, що варто б сказати: «Недобре, вашмосць, дивитися на місяць уповні».

Але на нього налягла якась лінь, почув розслаблення. Його ледве вистачило, щоб полічити в примарному синюватому світлі темні силуети спутаних коней, і, поклавши голову на коліна, він заснув. За ним сон склепив повіки й решті хлопців. Не повинні були спати,